

UNDERSØGELSE
AF LÆGDOMMERES REPRÆSENTATIVITET
OG
AF KOMMUNERNES FREMGANGSMÅDE VED UDVÆLGELSE
AF PERSONER TIL GRUNDLISTEN

Britta Kyvsgaard
Justitsministeriet
Marts 2000

UNDERSØGELSE AF LÆGDOMMERES REPRÆSENTATIVITET

Ifølge Bekendtgørelse om grundlister¹ skal personer, som kommunernes grundlisteudvalg udtager til grundlisten, udgøre et alsidigt sammensat udsnit af befolkningen. Videre nævnes, at der skal tilstræbes en ligelig repræsentation af de forskellige aldersklasser og af mænd og kvinder.

Med henblik på at belyse hvorvidt lægdommere er repræsentative for hele den danske befolkning, er der gennemført en undersøgelse, der ud over information om køn og alder også omfatter oplysninger om lægdommeres beskæftigelsesmæssige status, erhvervsuddannelse og etniske baggrund. Disse oplysninger sammenholdes med tilsvarende oplysninger for hele den danske befolkning.

Undersøgelsesmateriale

Fra Østre og Vestre Landsret er der indhentet cpr-oplysninger for personer, der er udtaget til lægdommere. Det er således de to landsretter, der på baggrund af grundlisterne udtager den personkreds, der skal fungere som lægdommere. Dette sker gennem lodtrækning, altså et tilfældigt udtræk af personer fra grundlisterne. Dog frasorteres efterfølgende personer, der viser sig ikke at opfylde krav om straffrihed mv., eller som fritages for hvervet som lægdommere pga. sygdom el.lign.

Undersøgelsen omfatter personer, der skal være lægdommere i perioden 1.1.2000 – 31.12.2003 (i det følgende 2000-udvalget), samt personer, som har været lægdommere i perioden 1.1.1996 – 31.12.1999 (i det følgende 1996-udvalget). Førstnævnte materiale omfatter 7952 personer og sidstnævnte 7637 personer.

Cpr-oplysningerne er videregivet til Danmarks Statistik med henblik på at få udarbejdet tabelmateriale om ovennævnte forhold. Tabelmaterialet er bearbejdet af Justitsministeriet.

De oplysninger, der er modtaget fra Danmarks Statistik, vedrører i alle tilfælde forholdene pr. 1.1.1998. Selv om enkelte lægdommeres beskæftigelsesmæssige status kan have været en anden på det tidspunkt, de blev udtaget til grundlisten, er der næppe grund til at antage, at den tidsmæssige forskydning af baggrundsoplysningerne på nogen systematisk måde påvirker resultaterne af undersøgelsen.

Køn

Tabel 1. Kønsfordelingen i befolkningen og blandt lægdommere.

	Hele befolkningen*	Lægdommere 1996-1999	Lægdommere 2000-2003
Mand	50,8%	52,0%	52,8%
Kvinde	49,2%	48,0%	47,2%
I alt	100%	100%	100%

* "Hele befolkningen" omfatter alene de aldersgrupper, der kan udtages som lægdommere.

¹ Bekendtgørelse nr. 809 af 05/12/1990, som ændret ved bekendtgørelse nr. 1212 af 30/12/1993.

Som det ses af tabel 1, er der i begge lægdommerudvalg en lidt større andel mænd og en lidt mindre andel kvinder, end der er i hele befolkningen. Forskellen er dog ikke særlig stor, hvorfor der ikke i de følgende analyser vedrørende uddannelse og erhverv, som er forskellige for mænd og kvinder, er taget hensyn hertil.

Alder

Personer, der udtages til lægdommere, skal være mellem 18 og 65 år² ved lægdommerperiodens start. Det er aldersfordelingen på dette tidspunkt, der er angivet i tabel 2, idet lægdommernes aldersfordeling sammenlignes med befolkningens pr. henholdsvis 1.1.1996 og 1.1.2000.³

Tabel 2. Aldersfordelingen i befolkningen og blandt lægdommere for personer mellem 18 og 65 år.

	Hele befolkningen 1.1.1996	Lægdommere 1.1.1996	Hele befolkningen 1.1.2000	Lægdommere 1.1.2000
18-19 år	3,9%	0,3%	3,4%	0,3%
20-24 år	11,3%	2,7%	9,7%	2,8%
25-29 år	11,8%	4,8%	11,1%	4,9%
30-34 år	12,2%	5,5%	12,0%	6,9%
35-39 år	11,1%	8,0%	11,7%	7,5%
40-44 år	10,9%	12,5%	10,8%	10,5%
45-49 år	11,7%	17,8%	10,7%	14,1%
50-54 år	10,7%	20,8%	11,7%	20,7%
55-59 år	8,1%	16,1%	9,8%	18,2%
60-65 år	8,2%	11,4%	9,1%	14,1%
I alt	100%	100%	100%	100%

Det ses af tabel 2, at aldersgrupperne over 45 år er overrepræsenterede blandt lægdommerne, mens aldersgrupperne under 40 år er underrepræsenterede. I særlig grad er der meget få helt unge blandt lægdommerne, idet andelen af 18-19-årige i befolkningen er mere end 10 gange så stor som andelen af 18-19-årige i de to lægdommerudvalg. Med hensyn til personer i aldersgruppen 20-24 år er der omkring 4 gange så mange i befolkningen som blandt lægdommerne. Forskellen mellem lægdommernes og befolkningens aldersfordeling aftager gradvis frem til aldersgruppen 40-44-år, hvorefter forskellen igen tiltager, men denne gang med en overrepræsentation af lægdommerne i de forskellige aldersgrupper.

Det er beregnet, at lægdommere i gennemsnit er 7-8 år ældre end den del af befolkningen, de repræsenterer: 1996-udvalget var i gennemsnit 47,5 år, da deres lægdommerperiode startede, mod 39,8 år for alle 18-65-årige i befolkningen. For 2000-udvalget var gennemsnitsalderen ved periodens start 48,0 år mod 40,9 år i befolkningen. Det antyder, hvilket også bekræftes af tabel 2, at forskellen mellem befolkningens og lægdommernes aldersfordeling er lidt mindre for 2000-udvalget end for 1996-udvalget.

² Personer, der fylder 70 år inden udløbet af perioden, kan ikke udtages til at være lægdommere.

³ Aldersfordelingerne i tabel 2 er beregnet på baggrund af aldersfordelingen i befolkningen og i de to lægdommerudvalg pr. 1.1.1998.

Den skæve aldersmæssige fordeling af lægdommere kan influere på fordelingen af erhvervs- og uddannelsesforhold, da disse forhold varierer med alder. Der er derfor i de følgende analyser af disse forhold både angivet, hvordan fordelingen er med og uden hensyntagen til lægdommers skæve aldersmæssige fordeling. I sidstnævnte tilfælde – den *alderskorrigerede fordeling* – vises, hvorledes fordelingerne ville have set ud, såfremt lægdommer aldersmæssigt var et repræsentativt udsnit af befolkningen. Det muliggør en vurdering af, hvorvidt eventuelle skæve erhvervs- og uddannelsesmæssige fordelinger beror på den skæve aldersfordeling eller eksisterer uafhængigt heraf.

Uddannelse

Tabel 3, der angiver den højeste uddannelse i befolkningen og de to lægdommerudvalg, viser, at lægdommere gennemgående har en højere uddannelse end befolkningen. Der er omkring dobbelt så stor en andel af lægdommerne som af befolkningen, der har en mellemlang eller lang videregående uddannelse, mens der til gengæld er færre af lægdommerne end af befolkningen, som alene har grundskoleuddannelse. Andelen af lægdommere med en erhvervsfaglig uddannelse svarer derimod ganske godt til forholdene for hele befolkningen. Dette mønster gælder både for mænd og kvinder samlet og for mænd og kvinder separat.

Tabel 3. Højeste uddannelse i befolkningen og blandt lægdommere.*

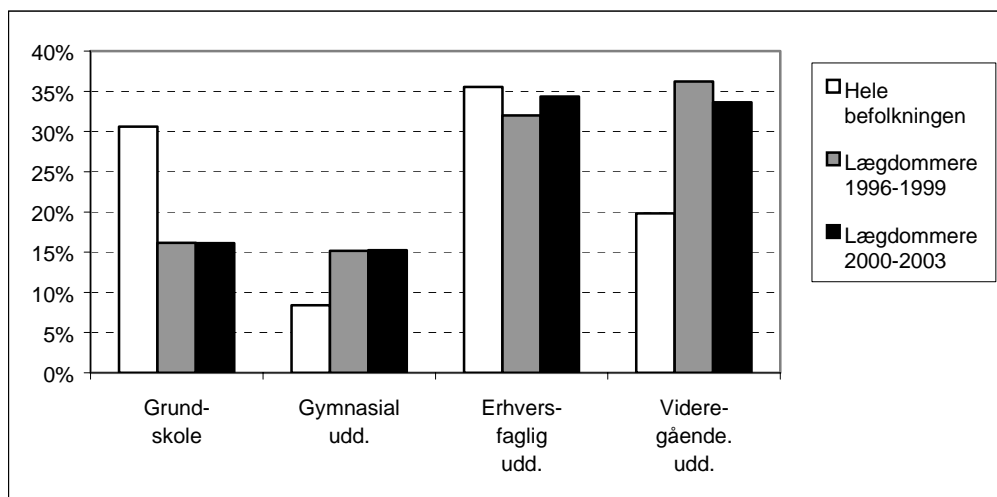
	Grundskole	Almen-gymnasial	Erhvervs-gymnasial	Erhvervs-faglig	Kort videre-gående	Mellem-lang vide-reg.	Lang vide-re-gående	Uoplyst	I alt
Mænd og kvinder									
Hele befolkningen	29%	6%	3%	36%	6%	9%	5%	6%	100%
Lægdommere 1996-1999	20%	5%	2%	36%	9%	18%	9%	1%	100%
Lægdommere 2000-2003	19%	7%	2%	37%	8%	17%	9%	1%	100%
Mænd									
Hele befolkningen	27%	5%	3%	40%	5%	8%	6%	6%	100%
Lægdommere 1996-1999	18%	5%	2%	40%	7%	16%	11%	1%	100%
Lægdommere 2000-2003	17%	7%	2%	40%	6%	16%	11%	1%	100%
Kvinder									
Hele befolkningen	31%	7%	3%	33%	7%	10%	4%	5%	100%
Lægdommere 1996-1999	22%	5%	1%	33%	11%	19%	8%	1%	100%
Lægdommere 2000-2003	21%	5%	2%	35%	10%	18%	8%	1%	100%
Mænd og kvinder alderskorrigeret*									
Hele befolkningen	29%	6%	3%	36%	6%	9%	5%	6%	100%
Lægdommere 1996-1999	16%	12%	3%	32%	8%	16%	13%	0%	100%
Lægdommere 2000-2003	16%	11%	4%	34%	8%	15%	11%	1%	100%

* Tabelmaterialet fra Danmarks Statistik vedrørende hele befolkningen er angivet i 5-års aldersintervaller. Oplysninger i såvel denne som den næstfølgende tabel vedrører derfor alene det aldersinterval, som det er muligt at sammenligne med i hele befolkningen og begge lægdommerudvalg, nemlig de 20-59-årige.

Som det videre ses af tabel 3, ændrer alderskorrigeringen ikke ved ovennævnte uddannelsesmæssige skævhed. Tværtimod uddybes nogle af forskellene mellem lægdommere og befolkningen, når der tages hensyn til aldersfordelingerne i de sammenlignede grupper. Læg-

dommernes skæve aldersfordeling kan således ikke på nogen måde forklare, at lægdommere udgør et uddannelsesmæssigt skævt udsnit af den danske befolkning.

Figur 1. Højeste uddannelse i befolkningen og blandt lægdommere. Alderskorrigeret.

I figur 1, hvor de gymnasiale uddannelser og de videregående uddannelser behandles samlet, ses tydeligt, at der blandt lægdommere i særlig grad er en overvægt af personer med en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse. Der er for nogle af uddannelseskategorierne en svag tendens til, at de uddannelsesmæssige forskelle mellem hele befolkningen og lægdommerne er mindre for 2000-udvalget end for 1996-udvalget.

Arbejdsforhold

I tabel 4, der indeholder oplysninger om arbejdsposition blandt lægdommere og i hele befolkningen, er lønmodtagere opdelt efter deres socioøkonomiske status.

Ifølge oplysninger fra Danmarks Statistik omfatter gruppen af "Topledere" personer med ledelsesarbejde på øverste administrative niveau i virksomheder og organisationer. "Lønmodtagere, højeste niveau" er arbejde, der forudsætter højeste færdighedsniveau, typisk akademisk uddannelse, men også lærere og andre med en mellemlang videregående uddannelse indgår i gruppen. "Lønmodtagere, mellemste niveau" er arbejde, der forudsætter mellemste færdighedsniveau, typisk en mellemlang eller kort videregående uddannelse. Gruppen omfatter bl.a. omsorgs- og sundhedspersonale, assistance ved handel og administration, politibetjente m.v. Endelig vedrører "Lønmodtagere, grundniveau" arbejde, der forudsætter færdigheder på grundniveau: kontorarbejde, kundeservice, håndværkspræget arbejde mv. Gruppen "Andre lønmodtagere", der er en restgruppe, omfatter bl.a. rengøringsarbejde, budtjeneste, vagtarbejde mv. "Lønmodtagere, art uoplyst" omfatter personer, som ikke har kunnet indplaceres i de øvrige grupper grundet manglende oplysninger.

Tabel 4. Arbejdsposition i befolkningen og blandt lægdommere.

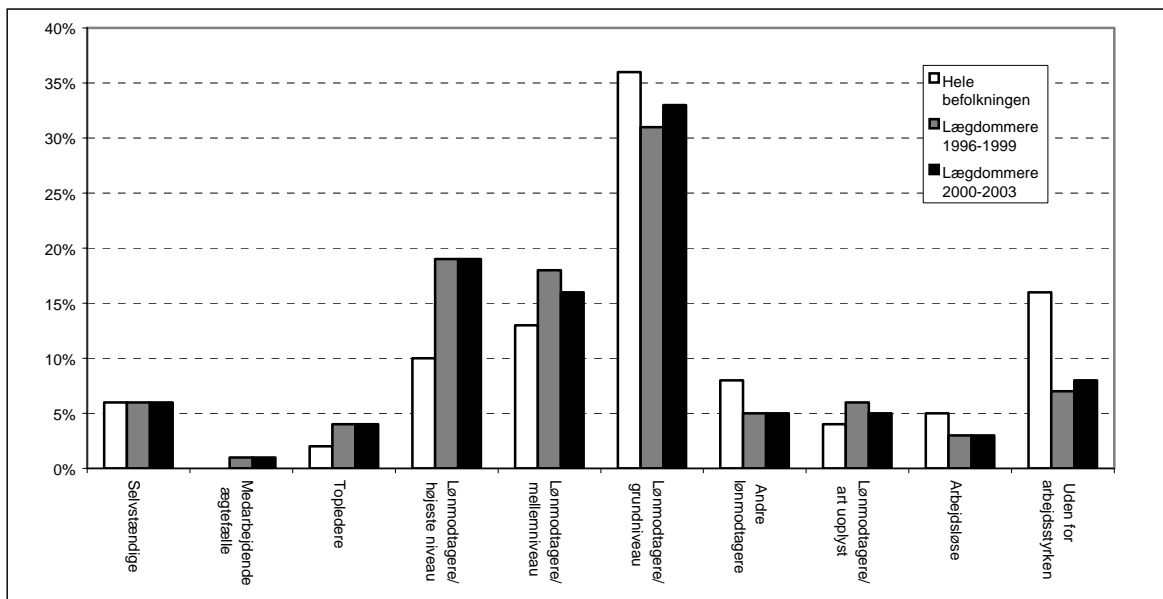
	Selvstændige	Medarbejdende ægtfæælde	Topledere	Lønmodtagere/ højeste niveau	Lønmodtagere/ mellemlige niveau	Lønmodtagere/ grundniveau	Andre lønmod- tagere	Lønmodtagere/ art uoplyst	Arbejdsløse	Uden for arbejdsstyrke	I alt
Mænd og kvinder											
Hele befolkningen	6%	0%	2%	10%	13%	36%	8%	4%	5%	16%	100%
Lægdommere 1996-1999	7%	1%	5%	21%	19%	28%	5%	4%	3%	7%	100%
Lægdommere 2000-2003	7%	1%	5%	20%	17%	31%	5%	4%	3%	7%	100%
Mænd											
Hele befolkningen	8%	0%	3%	11%	10%	37%	9%	5%	5%	12%	100%
Lægdommere 1996-1999	12%	0%	7%	23%	16%	26%	6%	3%	2%	5%	100%
Lægdommere 2000-2003	11%	0%	7%	22%	15%	28%	6%	3%	3%	5%	100%
Kvinder											
Hele befolkningen	3%	1%	1%	9%	15%	36%	6%	4%	6%	19%	100%
Lægdommere 1996-1999	3%	2%	3%	19%	22%	31%	3%	4%	4%	9%	100%
Lægdommere 2000-2003	3%	2%	4%	18%	19%	35%	3%	4%	3%	9%	100%
Mænd og kvinder alders- korrigeret*											
Hele befolkningen	6%	0%	2%	10%	13%	36%	8%	4%	5%	16%	100%
Lægdommere 1996-1999	6%	1%	4%	19%	18%	31%	5%	6%	3%	7%	100%
Lægdommere 2000-2003	6%	1%	4%	19%	16%	33%	5%	5%	3%	8%	100%

Eftersom uddannelse er af væsentlig betydning for den socioøkonomiske placering på arbejdsmarkedet, må der på baggrund af det tidligere forventes en vis forskel mellem befolkningens og lægdommers arbejdsposition. Som det ses af tabel 4, er der da også nogle klare forskelle mellem lægdommere og hele befolkningen. Mønstret følger mønstret for uddannelsesområdet, idet lægdommere gennemgående har en højere socioøkonomisk position end befolkningen i øvrigt. Der er således en noget større andel af lægdommerne end af hele befolkningen, der er topledere eller lønmodtagere på højeste eller mellemste niveau, mens der til gengæld er forholdsvis få lønmodtagere på grundniveau, arbejdsløse og personer uden for arbejdsstyrken blandt lægdommere. Også dette mønster ses separat for mænd og kvinder.

Den alderskorrigerede fordeling reducerer nogle af de ovennævnte forskelle en smule, men forskellene er dog stadig ganske tydelige.

Også med hensyn til arbejdsituationen ses en tendens til, at lægdommere 2000-2003 afviger lidt mindre fra befolkningsgennemsnittet, end lægdommere 1996-1999 gør, jf. figur 2.

Figur 2. Arbejdssituationen i befolkningen og blandt lægdommere. Alderskorrigeret.

Offentlig eller privat ansættelse

Den primære forskel mellem lægdommeres og hele befolkningens arbejdssituation vedrører lønmodtagernes socioøkonomiske position, mens der for så vidt angår forholdet mellem selvstændige og lønmodtagere ikke er så vældig stor forskel. Lægdommere er således ganske repræsentative med hensyn til andelen af selvstændige erhvervsdrivende (herunder medhjælpende ægtefæller).

Her skal undersøges, om der ud over ovennævnte forskel mellem lønmodtagernes socioøkonomiske position også er forskel med hensyn til, hvilken sektor lønmodtagerne repræsenterer. Det er således muligt, at lønmodtagere blandt lægdommere hyppigere, end tilfældet er i hele befolkningen, er offentligt ansatte, da det – måske grundet den private arbejdsgivers modstand – kan være vanskeligere for ansatte i den private sektor at påtage sig hvervet som lægdommere. Selv om det er et borgerligt ombud at være lægdommer, er det muligt, at grundlisteudvalgene ved udtagning af personer til listen tager hensyn til, hvorvidt personerne ønsker at påtage sig hvervet, jf. også undersøgelsen af kommunernes udvælgelsesprocedure.

Som det ses af tabel 5, er der forholdsvis mange af lægdommerne fra den offentlige sektor. Der er både i 1996- og i 2000-udvalget betydeligt flere end i hele befolkningen, der er ansat i den offentlige sektor.

Tabel 5. Lønmodtagere i hele befolkningen og blandt lægdommere fordelt efter ansættelsesområde.

	Ansæt i den offentlige sektor	Ansæt i den private sektor	I alt
Mænd og kvinder			
Hele befolkningen	37,8%	62,2%	100%
Lægdommere 1996-1999	50,3%	49,7%	100%
Lægdommere 2000-2003	50,3%	49,7%	100%
Kvinder			
Hele befolkningen	51,8%	48,2%	100%
Lægdommere 1996-1999	61,0%	39,0%	100%
Lægdommere 2000-2003	60,5%	39,5%	100%
Mænd			
Hele befolkningen	25,3%	74,7%	100%
Lægdommere 1996-1999	41,1%	58,9%	100%
Lægdommere 2000-2003	41,6%	58,4%	100%

Det ses videre af tabellen, at denne skævhed i lægdommerudvalget i særlig grad beror på mændene, idet der er en relativt større overrepræsentation af mandlige lægdommere fra den offentlige sektor, end tilfældet er for kvindelige lægdommere.

Lægdommere med indvandrerbaggrund

Spørgsmålet om, hvorvidt lægdommere også repræsenterer den del af danskerne, som er af fremmed etnisk herkomst, har givet anledning til nogen diskussion. Med henblik på at belyse denne problemstilling er der indhentet information om antallet af lægdommerne i 1996- og 2000-udvalget med en indvandrerbaggrund. Hermed menes personer, som er født i udlandet af forældre, som er udenlandske statsborgere eller født i udlandet, samt deres efterkommere.

Tabel 6. Andel lægdommere af udenlandsk oprindelse i 1996-udvalget og i 2000-udvalget i forhold til andel indvandrere/efterkommere i befolkningen.

	Udenlandsk oprindelse	Danskere i øvrigt	I alt
Lægdommere 1996	0,9%	99,1%	100%
Hele befolkningen*	1,8%	98,2%	100%
Lægdommere 2000	1,2%	98,8%	100%
Hele befolkningen*	2,2%	97,8%	100%

*Omfatter aldersgruppen 17-64 år pr. henholdsvis 1.1.1995 og 1.1.1999.

Resultatet af analysen fremgår af tabel 6. Det skal understreges, at beregningerne alene er baseret på personer med dansk statsborgerskab.

Absolut set var der blandt lægdommere 1996-1999 72 personer af udenlandsk oprindelse, mens tallet for 2000-udvalget er 97. Såfremt lægdommere i de to udvalg skulle have været repræsentative med hensyn til andelen med indvandrerbaggrund, skulle der imidlertid have

været 134 personer med indvandrerbaggrund i 1996-udvalget og 175 i 2000-udvalget. I forhold hertil var der i 1996-udvalget 46% færre med indvandrerbaggrund, mens der i 2000-udvalget var 45% færre.

Sammenligning med tidligere undersøgelse

I 1987 gennemførte daværende stipendiat på Kriminalistisk Institut, Preben Wilhjelms, en spørgeskemaundersøgelse blandt 2000 lægdommere⁴. 1408 af disse 2000 lægdommere besvarede spørgeskemaet. Wilhjelm's undersøgelse omfatter også spørgsmålet om lægdommernes køn, alder og sociale baggrund, og det er derfor muligt at sammenligne visse resultater fra denne undersøgelsen med dem, Wilhjelms fandt.

Wilhjelm's undersøgelsen omfatter personer, der på undersøgelsestidspunktet havde været lægdommere i ca. 3 år. Dvs. at deres periode som lægdommere startede 1.1.1984. I det følgende omtales Wilhjelm's undersøgelsesmateriale som 1984-udvalget.

Med hensyn til kønsfordelingen viser 1984-udvalget sig ikke at være mere repræsentativt end 1996- eller 2000-udvalget, tværtimod. Dengang var således 54,1% af lægdommerne mænd og 45,9% kvinder mod henholdsvis 50,2 og 49,8% i hele befolkningen. I forhold hertil viser nærværende undersøgelse en lidt mindre skæv kønsfordeling blandt lægdommere.

*Tabel 7. Forholdet mellem befolkningsandelen og lægdommerandelen i 1984-, 1996- og 2000-udvalget inden for de enkelte aldersgrupper.**

	1984-udvalget	1996-udvalget	2000-udvalget
20-24 år	9,8	8,9	8,8
25-29 år	6,1	3,1	2,9
30-34 år	1,9	2,3	2,2
35-39 år	1,1	1,7	1,5
40-44 år	0,9	1,1	1,3
45-49 år	0,6	0,8	0,9
50-54 år	0,5	0,6	0,7
55-59 år	0,5	0,5	0,4
60-64 år	0,6	0,5	0,5
65-69 år	1,3	0,9	0,8

*1996- og 2000-udvalgets aldersfordeling er fremskrevet, så det svarer til 1984-udvalgets aldersfordeling på undersøgelsestidspunktet. I øvrigt er den beregningsmåde, der er anvendt i den tidligere undersøgelse, fulgt.

Af tabel 7 ses forholdet mellem andelen af lægdommere og befolkningen inden for de forskellige aldersgrupper. I 1996- og 2000-udvalget er aldersklasserne under 30 år samt aldersklasserne 45-54 år og 65-69 år bedre repræsenterede end i 1984 udvalget, som til gengæld bedre repræsenterer aldersklasserne 30-39 år og 60-64 år. Der er altså for visse aldersgrupper tale om en vis fremgang med hensyn til repræsentativitet de seneste år, mens det for andre drejer sig om en tilbagegang. Ikke mindst i kraft af den klart bedre repræsentation af de yngre aldersklasser i de seneste lægdommerudvalg må det dog konkluderes, at de seneste to

⁴ Preben Wilhjelms: *Folkevalgte dommere*. Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 49, 1988.

lægdommerudvalg generelt synes at repræsentere befolkningen lidt bedre aldersmæssigt, end tilfældet var for 1984-udvalget.

Der er også i Wilhjelm's undersøgelse oplysninger om lægdommers uddannelse og erhverv. Det er dog ikke uden risiko for betydende fejl muligt at sammenligne de forskellige udvalg på disse områder. Det skyldes, at både forholdene og kategoriseringerne på disse områder har forandret sig en del de seneste årtier. Det gælder i særlig grad uddannelsesområdet. Den sammenligning, der er foretaget med hensyn til repræsentativiteten på erhvervsområdet, giver dog hverken et sikkert eller et klart indtryk af forskelle mellem 1984-udvalget og de senere lægdommerudvalg. De konklusioner, Wilhjelm drager med hensyn til repræsentativitet på uddannelses- og erhvervsområdet, svarer da også i høj grad til dem, der er nævnt ovenfor, nemlig at lægdommere er klart underrepræsenterede med hensyn til personer med kortvarig skolegang, ingen erhvervsuddannelse og ufaglært arbejde/arbejde på grundniveau, mens personer med langvarige uddannelser og høj socioøkonomisk status er overrepræsenterede.

Sammenfatning

Undersøgelsen har vist, at lægdommere både i perioden 1996-1999 og i den nuværende lægdommerperiode, år 2000-2003, ikke har den samme sammensætning som hele befolkningen med hensyn til alder, uddannelse, erhverv, ansættelsesområde og etnisk oprindelse. Lægdommere er i særlig grad underrepræsenterede hvad angår

- de yngre aldersklasser
- personer uden erhvervsuddannelse eller gymnasial uddannelse
- arbejdsløse og personer uden for arbejdsstyrken.
- personer ansat i den private sektor
- personer af udenlandsk oprindelse.

Omvendt er lægdommere i særlig grad overrepræsenterede hvad angår

- aldersklasserne over 45 år
- personer med videregående uddannelse
- topledere og lønmodtagere på højeste niveau
- personer ansat i den offentlige sektor
- personer af dansk oprindelse.

Undersøgelsen peger dog samtidig på, at lægdommere i de nævnte perioder bedre end lægdommere i perioden 1984-87 repræsenterer befolkningen med hensyn til køn og alder. Endelig er der tegn på, at lægdommere i 2000-udvalget i lidt højere grad end lægdommere i 1996-udvalget repræsenterer den danske befolkning med hensyn til alder samt uddannelses- og arbejdsforhold. Det skal dog understreges, at forandringerne er små, og at heller ikke 2000-udvalget på de ovennævnte områder er et repræsentativt udsnit af den danske befolkning.

UNDERSØGELSE AF KOMMUNERNES FREMGANGSMÅDE VED UDVÆLGELSE AF PERSONER TIL GRUNDLISTEN

Spørgsmålet om lægdommeres repræsentativitet er forbundet med den metode, de enkelte kommuner anvender, når de udvælger personer til grundlisten. Kommunerne kan i større eller mindre grad søge at udvælge personer med henblik på, at de skal være repræsentative for hele kommunens befolkning med hensyn til bestemte baggrundsvariable.

For at få kendskab til, hvorledes kommunerne foretager udvælgelsen af personer til grundlisten, er der gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt landets 275 kommuner. 3 kommuner har ikke returneret spørgeskemaet, mens 2 kommuner har givet meget mangelfulde besvarelser. Den følgende analyse er baseret på de øvrige 270 kommuner.

Det skal bemærkes, at undersøgelsen alene giver et overordnet indtryk af de procedurer, der følges i de enkelte kommuner. En fuldstændig belysning af denne problemstilling ville kræve, at de enkelte politiske partier⁵ skulle anmodes om at besvare et spørgeskema vedrørende udvælgelsesprocedure, da det, jf. det senere, hyppigt er de politiske partier, som suverænt indstiller personer til grundlisten, og da udvælgelsesmåder kan variere partierne imellem inden for samme kommune. Her er alene valgt at få oplysninger om den generelle fremgangsmåde i de enkelte kommuner.

Primær udvælgelsesprocedure

Undersøgelsen viser, at der kan skelnes mellem primært to metoder for udvælgelse af personer til grundlisten:

1. I de fleste kommuner (144 eller 53% af kommunerne) indstiller de *politiske partier hver for sig* personer til grundlisten. I godt halvdelen af disse kommuner (76 kommuner) udvælges alene partimedlemmer, mens der i de øvrige også vælges personer uden for partikredsen. Kriterierne for partiernes udvælgelse er dog ikke i alle tilfælde klar, også fordi de enkelte partiers praksis ikke altid er kendt af den, der har besvaret spørgeskemaet.
2. I en anden stor del af kommunerne (40%) foretages udvælgelsen af personer til grundlisten *i fællesskab i grundlisteudvalget*. Partitilhørsforhold kan muligvis spille ind ved denne udvælgelsesprocedure, men af besvarelserne fremtræder det ikke som det almindelige eller som det essentielle.

Dertil kommer nogle få kommuner (3%), hvor der foretages en mere tilfældig udvælgelse, idet der på baggrund af et udtræk fra Kommunedata administrativt udarbejdes en liste over personer, der opfylder de formelle kriterier for at blive udvalgt til grundlisten. Listen udarbejdes typisk også med henblik på at opnå en ligelig repræsentation af de forskellige aldersklasser og af mænd og kvinder. Grundlisteudvalget godkender derpå formelt denne liste.

I de resterende kommuner (4%) har det ikke været muligt ud fra besvarelserne at vurdere, hvilken fremgangsmåde kommunerne har benyttet sig af.

⁵ Begrebet 'politiske partier' omfatter også valglistes mv., der måtte være repræsenteret i en kommunalbestyrelse.

Tabel 1. Fremgangsmåde ved indstilling af personer til grundlisten fordelt efter indbyggertal.

Indbyggertal	Partierne indstiller hver for sig	Grundlisteudvalget indstiller i fællesskab	I alt*
< 7000	17%	31%	26%
7000 - 9999	26%	22%	23%
10000 - 19999	28%	33%	30%
> 20000	29%	14%	21%
I alt	100%	100%	100%
I alt (N)	144	108	270

* Omfatter samtlige kommuner i undersøgelsen.

Som det ses af tabel 1, er der en vis sammenhæng mellem kommunestørrelse og den valgte fremgangsmåde ved indstilling af personer til grundlisten, idet tendensen til at lade partierne indstille til grundlisten vokser med kommunestørrelsen.

Fordelingsprincipper

I 66 af de 144 kommuner, hvor de politiske partier indstiller personer til grundlisten, følger antallet af indstillede personer partiernes størrelse. I øvrige 23 kommuner anvendes ikke forholdstal ved indstillingen af personer, mens det for de resterende 55 kommuner i denne gruppe er uklart, hvorvidt partierne indstiller efter forholdstal.

I de kommuner, hvor grundlisteudvalget i fællesskab udvælger personer til grundlisten, sker dette typisk uden hensyntagen til partistørrelserne. For 10 af de 108 kommuner i denne kategori er det dog ikke klart oplyst, om der anvendes særlige fordelingsprincipper.

Lægdømmernes egnethed

Ifølge retsplejelovens § 68 skal personer, der udpeges til grundlisterne, ”anses egnede til at virke som nævninger eller domsmænd”. Måden, dette sikres på, er gerne afhængig af den primære udvælgelsesprocedure:

I 50 af de 144 kommuner, hvor de politiske partier indstiller personer til grundlisten, er det partierne, der indstiller endeligt. Dvs. at de personer, partierne indstiller, ikke underkastes en fælles drøftelse i grundlisteudvalget. I øvrige 33 kommuner foretager grundlisteudvalget en kort, antagelig ganske formel godkendelse af partiernes indstilling, mens der i 18 kommuner foretages en egentlig individuel vurdering af de indstillede personer. I de resterende 43 kommuner i denne gruppe er proceduren mht. vurdering af personernes egnethed ikke oplyst nærmere.

I de fleste af de kommuner, hvor grundlisteudvalget i fællesskab udvælger personer til grundlisten, sker der naturligt en samtidig vurdering af personernes egnethed. Besvarelserne tyder dog på, at der er forskel mellem kommunerne med hensyn til, hvor nøje eller hvor grundigt de enkelte personer vurderes. Som det kan forventes, er det især i de mindre kommuner, hvor der skal udvælges forholdsvis få personer, der sker en meget nøje vurdering.

Der er også spurgt om, hvorledes kravet om egnethed tolkes. Mange kommuner (81) peger i den forbindelse på personernes positive egenskaber og forhold, der vedrører deres ry: at de er fornuftige, retskafne, velfungerende mv., hvorimod det noget sjældnere (i 17 kommuner) forekommer, at manglen på negative forhold eller egenskaber anvendes ved afgrænsning af personkredsen til grundlisten, fx ikke-misbrugere, ikke nedsat åndsevne mv. 12 kommuner understreger, at der lægges vægt på personernes interesse for samfundsforhold, mens en del kommuner (53) alene nævner, at det er kendskabet til den enkelte, der har betydning ved indstillingen til grundlisten. Andre 35 kommuner nævner, at det eneste kriterium de anvender, er, at personen ifølge gældende regler og bekendtgørelser for valg af lægdommere er valgbar. De resterende 72 kommuner har ikke oplyst om, hvad de lægger til grund ved vurderingen af personernes egnethed.

Det kan tilføjes, at 134 kommuner oplyser, at man indhenter samtykke hos de personer, der udtages til grundlisten. I i hvert fald 49 af disse kommuner indhentes dette samtykke inden, grundlisten udarbejdes. 75 kommuner oplyser, at man hverken før eller efter, personer udvælges til grundlisten, forhører sig om personernes indstilling hertil, mens det for de resterende 61 kommuners er uoplyst/uvist, om der indhentes samtykke.

Repræsentativitet

Kommunerne er anmodet om at oplyse, hvorvidt man, som det nævnes i Bekendtgørelse om grundlister, søger at sikre en ligelig repræsentation med hensyn til de indstilledes alder, køn og erhverv, og hvordan dette i givet fald gøres. 9 kommuner oplyser, at man ikke gør noget for at sikre de indstilledes repræsentativitet, og 23 kommuner har ikke givet oplysninger herom, muligvis fordi den, der har besvaret spørgsmålene, ikke kender til den anvendte procedure i så henseende. Alle øvrige kommuner søger at sikre repræsentativiteten på en eller anden måde. Det er dog kun 98 af disse kommuner, der oplyser om metoden. Fra disse kommuners side nævnes typisk, at man beregner køns- og aldersfordelingerne og indstiller med henblik på at opnå så repræsentativ fordeling som muligt.

Gengangere

Det er velkendt, at grundlisteudvalget sjældent starter ”på bar bund”, men at man hyppigt indstiller personer, der også var udtaget til seneste grundliste. Med henblik på at belyse denne problemstilling er der spurgt om, hvor stor en del af de personer, der blev udtaget til grundlisten for perioden 1.1.1996 - 31.12.1999, der atter er udtaget til grundlisten for perioden 1.1.2000 - 31.12.2003.

Som det fremgår af tabel 2, er det meget få kommuner, hvor samtlige personer på grundlisten er nye. Det er desuden kun en fjerdedel af kommunerne, hvor mindst halvdelen af de indstillede er nye. I godt en tredjedel af kommunerne er mere end tre fjerdedele af personerne på grundlisterne gengangere. I gennemsnit er 65% af de indstillede gengangere fra forrige grundliste. Der er ikke fundet systematiske forskelle på dette område mellem store og små kommuner.

Tabel 2. Andel af personer fra forrige grundliste, som genfindes på grundlisten for 2000-2003.

	Frekvens	Procent
0%	9	3
1-25 %	17	7
26-50%	45	18
51-75%	88	35
76-100%	93	37
I alt	252*	100

*Der mangler oplysninger for 18 af kommunerne i undersøgelsen.

Dette betyder imidlertid ikke, at der blandt de personer, der ender med at blive lægdommere, er en stor overvægt af gengangere fra den forrige periode. Som nævnt tidligere, udtager de to landsretter gennem lodtrækning ca. halvdelen af personerne på grundlisten, og de frasorterer endvidere personer, som pga. tidligere kriminalitet, sygdom el.lign. ikke anses egnede som lægdommere. Tilbage er 45% af de personer, som blev indstillet af grundlisteudvalgene i kommunerne. For perioden 1.1.2000-31.12.2003 er i alt 7952 personer udtaget som lægdommere. Af disse er 32% gengangere fra den tidligere lægdommerperiode.

Sammenfatning og afsluttende bemærkninger

I godt halvdelen af kommunerne er det de enkelte politiske partier, der mere eller mindre suverænt foretager indstillingen af personer til grundlisterne, mens det i de fleste øvrige kommuner sker gennem en fælles drøftelse i grundlisteudvalget og ikke nødvendigvis under hensyntagen til de indstillede partitilhørsforhold.

De fleste kommuner oplyser, at man søger at sikre lægdommers repræsentativitet med hensyn til køns- og aldersfordelingen, men flere nævner også, at man søger at opnå repræsentativitet med hensyn til lægdommernes arbejdsposition. Der synes dog at være stor forskel på, hvor megen vægt repræsentativiteten tillægges. Nogle kommuner påpeger, at den aldersmæssige repræsentativitet er vanskelig, da meget unge mennesker flytter en del og derfor måske ikke vil kunne udfylde hvervet som lægdommere.

Kravet om, at lægdommere skal være egnede, påkalder sig antagelig større opmærksomhed i forbindelse med udtagelsen af personer til grundlisten end spørgsmålet om repræsentativitet, og i i hvert fald en del kommuner drøftes hver enkel af de indstillede personer nøje. En del steder sikrer man sig også, at de indstillede rent faktisk er villige til at påtage sig hvervet. Det skal dog tilføjes, at hovedparten af de personer, der indstilles, også var opført på den seneste grundliste og dermed allerede tidligere vurderet som egnede til hvervet som lægdommere.

I hvilket omfang, kravet om egnethed og/eller ønsket om en partipolitisk tilhørsforhold fremmer de skævheder, der er påvist i undersøgelsen af lægdommernes repræsentativitet, er ikke muligt at belyse i denne undersøgelse. Det må dog antages, at kravet om, at en person skal være egnet til at være lægdommer, i væsentlig grad vil influere på, hvilke personer der overhovedet kommer i betragtning ved indstillingen til grundlisten.

For det første indebærer dette krav nødvendigvis et vist personkendskab til dem, der indstilles. Det vil i sagens natur være umuligt at vurdere spørgsmålet om egnethed, såfremt ingen i grundlisteudvalget direkte eller indirekte kender de indstillede. Dermed vil personer uden for grundlisteudvalgets og/eller de politiske partiers personkendskab med stor sandsynlighed blive udelukket for at blive udtaget til grundlisten. For det andet vil kravet om egnethed sandsynligvis hyppigt medføre, at personer, der på grund af sociale, økonomiske, sproglige eller andre problemer er marginaliserede i forhold til samfundslivet, anses for at være mindre egnede.